

IMOVINSKA SIGURNOST U KONTEKSTU ODGOVORNOSTI DRŽAVE ZA ŠTETU NASTALU TERORISTIČKIM DJELOVANJEM

Siniša Bilić, email: sbilic.mostar@gmail.com

Internacionalni univerzitet Brčko Distrikt

Safet Subašić, email: safetsubasic58@hotmail.com

Opština Vukosavlje

Vedrana Macanović, email: vedranamacanovic@gmail.com

Fakultet za poslovno industrijski menadžment Beograd

Sažetak: Radom autori razmatraju bitne aspekte utvrđivanja materijalne odgovornosti i provođenja postupka naknade materijalne štete nastale terorističkim aktom. Okolnošću da je ova materija izrazito malo tretirana u znanstvenoj i stručnoj literaturi, te specifična s motrišta njene međunarodnopravne osobenosti, započinje ovaj rad. Nakon višegodišnjeg vakuuma, te učestalih terorističkih akata, mnoge države započinju normativno uređivati ove odnose. Javlja se potreba međunarodno-pravne kodifikacije pravnih normi kojima bi se uredila navedena oblast i potreba za unifikacijom procesnopravnih radnji i postupaka naknade štete. Autori elaboriraju opće principe i uvjete naknade štete dovodeći ih u kontekst specifičnosti naknade štete terorističkih aktivnosti i praveći distinkciju između načela naknade materijalne štete u redovnim građanskopravnim postupcima i primjene tih načela u postupcima naknade štete terorističkog čina. To je neophodno zbog karaktera terorističkog čina i problema određivanja počinitelja kaznenog djela, te utvrđivanja nositelja obveze reparacije štete. Osim toga, kako će osoba koja počini teroristički čin, a nema imovine, nadoknaditi nastalu štetu, te na koga prenijeti njegovu obvezu odnosno kako izvršiti reparaciju nastale štete. Rad akceptira dvije mogućnosti, da štetu reparira država ili da se odgovornost za štetu proširi na druge pravne i fizičke osobe. Za ilustraciju tih dvojbi i alternativnih rješenja autori navode eklatantne primjere štetnih događaja terorističkog karaktera bez pokrića.

Ključne riječi: Teroristički akt, odgovornost, naknada štete

HOMELAND SECURITY IN THE CONTEXT OF STATE LIABILITY FOR THE DAMAGE CAUSED BY TERRORIST ACTS

Abstract: In this paper the authors discuss the essential aspects of establishing material responsibility and conducting the pecuniary damage caused by terrorist acts. This paper is trying to clarify the specific point of view of its international legal peculiarities by taking into account that this matter is not deepened in the scientific and professional literature. After years of vacuum, and frequent acts of terrorism, many countries are beginning to normatively edit these relations. There is a need for international legal codification of legal standards that would regulate the mentioned area and the need for unification of procedural, legal actions and proceedings damages. The authors elaborate the general principles and requirements of damages, putting them in the context of the specifics of terrorist activities damages and making a distinction between the principle of compensation for material damage in ordinary civil proceedings and the application of those principles in proceedings of terrorist act damages. This is necessary due to the nature of terrorist acts and the problem of determining the offender, and determining the holder of the reparation obligation for the damages. In addition, how will a person who commits a terrorist act, and has no property, compensate the damage, and to whom to alienate its obligation to make damages reparation. The paper accepts two options, one of which involves the state reparation and the other involves responsibility to repair the damage by other legal and natural persons. To illustrate these concerns and alternatives authors give clear examples for adverse events of a terrorist character without coverage.

Keywords: Terrorist act, accountability, compensation

1. UVOD

Opće pitanje životne i imovinske sigurnosti u kontekstu terorističkih aktivnosti sve je dominantnije iz raznih aspekata. Suvremeni terorizam je u stalnom porastu, obnavlja se i usavršava na sve većoj tehničkoj i tehnološkoj razini, a efikasnost mu se neprestano povećava. Ovaj problem je multidimenzionalan jer u sebi sadrži elemente i javnopravne i privatnopravne oblasti, a ključno pitanje koje se postavlja je pitanje temeljnih idejnih, teorijskih, zakonskih i procesno-faktičkih postavki odgovornosti države za štetu od terorizma. Uz ta pitanja dvojbena se čini i mogućnost osiguranja imovine i lica za one radnje i delikte koji nastaju kao posljedica terorističkih aktivnosti. Može li država ili neki drugi subjekt prihvatiti obvezu osiguranja imovine i lica ako se znaju specifičnosti terorističkih aktivnosti. S druge strane, ako ne bi postojala obveza države koja bi svojom organizacijom i moćima prisile štitila građane, onda bi se stvorila veća količina pravne i ukupne društvene nesigurnosti. Prema tome, postoji potreba kada država ili neki drugi javnopravni subjekti preuzmu na sebe obvezu osiguranja imovine i lica za teroristička djelovanja. Iz tih razloga, koji se mogu označiti kao pravednost i solidarnost, nastala je Europska konvencija o naknadi štete žrtvama nasilnih kaznenih djela, iz 1983. godine. Cilj Konvencije je inauguriranje obveze države kako bi nadoknadila štetu koju građani i druga pravna lica imaju od teških posljedica koje su pretrpjeli kod počinjenja namjernih krivičnih djela. Treba naglasiti kako Konvencija direktno ne navodi teroristička kaznena djela, ali se iz nje može zaključiti kako ih ona sadrži, i drugo, Konvencijom se predviđaju uglavnom mjere za reparaciju tjelesnih i drugih oštećenja koja žrtva pretrpi, a ne materijalna šteta koju neko pretrpi pri terorističkom djelu. Konvencija samo upućuje na mogućnost naknade štete za osobne stvari koje je žrtva u trenutku izvršenja krivičnog djela koristila ili je imala na sebi i pri sebi. Temeljem Konvencije, navedeno, neke države i

definiiraju u svojim zakonima.¹³⁰ S obzirom na vrijeme kada se Konvencija javila, razumljivo je kako ona nije izravno navela teroristička djela kao poseban segment naknade štete.

Pitanje odgovornosti države za štetu nastalu od terorističkog akta krajem 20. st. bilo je izrazito sporno. Razlog i uzrok spora je postojanje pravne praznine u ovoj oblasti. Ovo pitanje pravno nije bilo precizno utvrđeno. Pravni vakuum dominirao je sve do početka 21. st. Tek kada je terorizam poprimio veće razmjere, narasla je potreba zaštite građana i njihove imovine, i definiiraju prava i obveza države u slučajevima terorističkih napada i nasilja većih razmjera, koje obično nastaje tijekom okupljanja građana na demonstracijama. U slučajevima terorističkih napada, nastaje veća materijalna šteta koja treba biti nadoknađena pravnim i fizičkim osobama.

Nakon višegodišnjeg vakuuma, a posebno nakon učestalih terorističkih akata, mnoge države su pokušale zakonima urediti područje naknade štete u slučaju terorističkih napada. Cilj ovakvog uređivanja odnosa bio je zaštita interesa pojedinaca, ali i javni interes. Naime, ustavno-pravni princip zaštite fizičkog integriteta građana i zaštita njihove imovine sveo se na inauguraciju prava na odštetu, preuzimanje obveze od strane države, procedure podnošenja zahtjeva i nadležnost upravnih organa za postupanje po zahtjevu za naknadu štete i na posljertku utvrđuje se limit maksimalnog iznosa koji je u obvezi isplatiti država u slučaju terorističkog čina. Takva rješenja temelje se na načelima solidarnosti, ravnomjernog snošenja javnog tereta, i pravičnog i brzog obeštećenja. Nadoknađuje se šteta počinjena aktima terora i drugim aktima nasilja poduzetim s ciljem teškog narušavanja javnog reda, zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana, u što se ubrajaju i demonstracije građana s manifestnim

¹³⁰Primjerice poglavlje: „Naknada za štetu nanijetu pr edmetima“, članak 14. Zakona o novčanoj naknadi za žrtve nasilnih krivičnih djela Republike Slovenije, d ok je Hrvatska donijela Zakon o novčanoj naknadi žrt vama kaznenih djela („Narodne novine“, br.: 80/08 i 27/11).

obicima narušavanja javnog reda i mira, i sigurnosti građana i njihove imovine. Postoji dilemma, ako je javna vlast u obvezi štiti sigurnost građana i uspostavljati javni red i mir, onda se logički može zaključiti kako je država u obvezi osigurati uvjete i štiti građane od terorističkih i drugih štetnih aktivnosti. Ustavi većine država definiraju pravo građana na imovinsku sigurnost, pa iz toga logički slijedi kako je država preuzela na sebe zaštitu imovine i osoba.

Postavlja se pitanje, tko je odgovoran za terorističke akte? Posebice se može smatrati diskutabilnim materijalna odgovornost počinitelja terorističkih akata. Ona, osim svojih teorijskih i pravnih dilemma, ima i praktičnu dvojbu. Kako će osoba koja počinu teroristički čin, a nema imovine, nadoknaditi nastalu štetu. Na koga prenijeti njegovu obvezu, odnosno, kako izvršiti reparaciju štete nastale pravnim i fizičkim osobama u terorističkim aktima. Postoje dvije mogućnosti, štetu podmiruje država i druga, odgovornost za štetu se proširuje na druge pravne i fizičke osobe.¹³¹

U daljem dijelu rada, problematizira se postoje li pravnoteorijski temelji utvrđivanja odgovornosti za štetu nastalu terorističkim činom, i ukazuje na neke bitne dileme kod određivanja karaktera i osobnosti terorističkog akta i odgovornosti za štetu koja njime nastane. Postoji još jedan značajan diskurs teme vezan za nastanak obveze naknade štete kao i njenu specifičnost. Naknada štete nastale uslijed terorističkog akta spada u domene izvanugovornih obveza, jer za njihovo očitovanje nije potreban pristanak niti očitovanje stranačke volje.¹³²

Pravni pisci se slažu kako je odgovornost za štetu najtipičniji izvanugovorni odnos, nastao radi zaštite već postojećih

situacija.¹³³ U slučaju odgovornosti za štetu nastalu od terorističkih aktivnosti može se konstatirati kako odgovornost za štetu nije potpuno identična elementima imovinskih prava i obveza. Pojam odgovornosti za štetu, kao obveznopravni pojam, sadrži u sebi određenje odgovornosti za štetu kao obveze jedne strane koja je prouzrokovala štetu drugoj strani da istu popravi. U slučaju terorističkog akta ne postoji jedna strana i to ona strana koja je dužna nadoknaditi štetu. Također treba ujedno napomenuti kako je pravna teorija i pozitivno pravo u većini pravnih sustava definiralo pretpostavke za postojanje odgovornosti za štetu. Dakle, kako bi u slučaju terorističkog napada postojala odgovornost za štetu potrebno je ispuniti uvjete: (1) Postojanje subjekta koji je odgovoran za štetu (štetnik) i subjekt koji potražuje odštetu (oštećeni). U svakom, pa i u slučaju terorističkog čina, štetnik je fizička osoba i to samo ona koja može za štetu osobno odgovarati. Njeno pripadanje terorističkoj organizaciji ne znači kako se odgovornost za štetu može pripisati toj terorističkoj organizaciji, jer one nisu legalni pravni subjekti. Subjekt koji može odgovarati za štetu mora imati ubrojivost, koja je u ovom slučaju ustvari deliktna sposobnost, odnosno mora imati najmanje 14 godine života i duševno zdravlje. Specifikum terorističkih akata je u činjenici kako mali broj počinitelja preživi sam akt i kako postoji značajan broj izuzetno mladih osoba, ispod 14 godina, u službi terorističke organizacije za izvršenje terorističkih akata. U tom kontekstu može se shvatiti kako u ovom slučaju svaka osoba koja izvrši teroristički čin može biti štetnik, ali svaki štetnik ne mora biti i za štetu osobno odgovoran. Dakle, postoji izražena problematika utvrđivanja subjekta odgovornog za štetu. (2) Štetna radnja štetnika koja je istodobno i pravna osnova odgovornosti za štetu, iako pravna teorija stoji na motrištu kako bi pravna osnova odgovornosti za štetu trebala biti činjenično stanje nastanka štete. Teroristički akt u svojoj osnovi ima za cilj stvoriti strah koji nastaje ubijanjem i nanošenjem materijalne štete ljudima koji su ciljna grupa

¹³¹U Rusiji se odgovornost za štetu terorističkog čina proširuje i na rodbinu. Vidi: Федеральный Закон о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации, [http://asozd2.duma.gov.ru/addwork/scans.nsf/ID/106BCCDBDCFADABB43257BF3002A59C9/\\$File/3476676.PDF?OpenElement](http://asozd2.duma.gov.ru/addwork/scans.nsf/ID/106BCCDBDCFADABB43257BF3002A59C9/$File/3476676.PDF?OpenElement), (28.11.2016.)

¹³²Primjerice: Tko drugome nanese tjelesnu povredu obvezan je nadoknaditi mu iz osnova činjenice što je već samim nastankom tjelesne povrede nastao obveznopravni odnos odgovornosti za štetu.op. autora.

¹³³Vidi: Vedriš, M. (1976) Osnove imovinskog prava. Zagreb: Informator, str. 295

teroristima.¹³⁴ Naime, cilj terorističkog djelovanja je i imovina ljudi, ako to i zanemarimo, šteta na imovini ljudi nastaje kao posljedica terorističkih akata. Pravna teorija nije jedinstvena glede određivanja karaktera štetne radnje u ovom slučaju. Teroristički akt u svojoj je suštini krivično djelo i obrađuje ga kazneni zakon većine pravnih sustava. Za razliku od kaznenog, građanski delikt se određuje u propisima općenito i primjerice, jer za građanski delikt nije važno kakva je štetna radnja nego je osnovno kako je to radnja koja je prouzrokovala štetu.¹³⁵ Razumljivo je onda kako neka radnja može istodobno biti i krivični i građanski delikt, najčešće onda ako je kaznenim djelima istodobno prouzrokovana šteta. (3) Postojanje štete koja mora nastati na strani oštećenog. Sve štete dijelimo na imovinske i neimovinske. U slučaju terorističkog akta nastaju obje vrste štete. U fokusu teme je imovinska šteta, pri kojoj nastaje umanjene imovine. Međutim, treba napomenuti i činjenicu kako pri ranjavanju ljudi u terorističkom činu nastaje umanjene radne sposobnosti ranjenih osoba, a gubitak zarade ili gubitak uzdržavanja je imovinska šteta koja ima imovinski karakter. (4) Uzočna veza (kauzalni neksus) u kojoj izvršena štetna radnja mora kao uzrok proizvesti određenu štetu kao posljedicu. Bez uzročnosti nema ni štetnikove odgovornosti. Gotovo je potpuno jasno kako u slučaju terorističkog akta postoji uzročna veza, bez obzira na to što pravna teorija drži kako se uzročna veza nikada ne presumira, jer ako bi se uzročnost presumirala značilo bi to da bi oštećeni dokazavši štetnu radnju i štetu mogao za svaku štetnu radnju tražiti odgovornost štetnika. (5) Protupravnost štetne radnje i nastale štete. Svaka protupravnost ima svoje objektivne i subjektivne elemente. Objektivni element je kada je štetna radnja protivna nekom pravnom pravilu, a subjektivni, krivnja štetnika. Pitanje, postoji

li u terorističkom činu ili ne protupravnost kao pretpostavka odgovornosti za štetu je gotovo izlišno. Kada je u pitanju krivnja, ona u slučaju terorističkih akata ima sasvim drugu dimenziju od one koju definirakazeno pravo. Jedno od obilježja terorističkih akata i svih težih oblika nasilja je zloradost kao najviši stupanj namjere, pri čemu izvršitelj terorističkog akta ima saznanja o protupravnosti i još ispoljava stanovitu radost želeći nanijeti specijalnu štetu. Potrebno je naglasiti kako odgovornost za štetu nastaje samo onda ako je štetna radnja protupravna, a čim je samim tim štetna radnja protupravna, protupravna je i šteta kao posljedica takve radnje. Međutim postavlja se pitanje, koji je to kriterij za ustanovljenje odgovornosti za štetu uopće, a posebno odgovornosti za štetu koja nastane terorističkim aktom.

Prema tome, temeljne su pretpostavke odgovornosti za štetu: štetna radnja, šteta, uzročna veza i protupravnost. Međutim, i kada su ispunjene sve te pretpostavke još uvijek ne znamo je li nastala i odgovornost štetnika. Mora se utvrditi je li u konkretnom slučaju protupravnost zasnovana na objektivnim ili subjektivnim elementima. Kroz povijest prava, vidimo kako se za štetu odgovaralo najprije po objektivnom kriteriju, pa u primitivnim pravnim sustavima štetnik odgovara za štetu bez obzira na krivnju i namjeru. Tijekom povijesti prevladala je u pravu odgovornost za štetu po kriteriju krivnje. Ako je tako, onda se postavlja i pitanje kako se može utvrditi krivnja za štetu koja nastane i koja je realna ako teroristički akt izvede osoba koja smrtno strada i koja je ili nepoznatog identiteta ili je strani državljanin. Iluzornim se čini prenošenje krivnje na državu jer se onda udaljavamo od temeljnog načela subjektivne krivnje i osobne odgovornosti. Ako država preuzima odgovornost onda se odstupa od načela kako nema štetnikove odgovornosti tako dugo dok on nije kriv za nastalu štetu, ili reparaciju svoje štete, i traži dokazivanje štetne radnje štetnika, štetu, uzročnu vezu i protupravnost, a u okviru posljednjeg i krivnju štetnika. To je, kako se u pravnoj teoriji navodi, kriterij dokazane krivnje. U praksi je osnovni problem kako dokazati krivnju štetnika, a koju mora

¹³⁴Gotovo sve definicije terorizma slažu se da terorizam za posljedicu ima ubijanje ljudi i nanošenje materijalne štete pojedincima i državi. Vidi: Mijalković, S., Bajagić, M. (2012) Organizovani kriminal i terorizam. Beograd: Kriminalističko- policijska akademija, s tr. 300- 331.

¹³⁵Svaki krivični delikt ne mora nužno biti istodobno i građanski delikt. op. autora.

dokazati oštećeni. U slučaju, kada država preuzme na sebe odgovornost za štetu koja nastane kao posljedica terorističkog akta, krivnja se ne dokazuje, odnosno krivica je na strani države koja je sudeći po tome, logički trebala spriječiti nastanak štete. Kako to nije učinila, krivnja nastaje zbog nečinjenja, odnosno propuštanja sprječavanja nastanka štete. Pravna povijest i sadašnjost bilježi slučajeve u kojima država preuzima na sebe odgovornost za štetu koja nastane. Ali do sada je ta odgovornost bila za štetu koja nastane kao posljedica nezakonitog ili nesavjesnog rada.¹³⁶

Štetu je nadoknađivala organizacija u kojoj je radila osoba koja je istu pričinila, dok je ta organizacija kasnije vršila nadoknadu.

U skladu s ranije navedenim, može se postaviti pitanje međunarodnog pravnog karaktera, a ono je vezano za mogućnost odgovornosti države za štetu koju uslijed terorističkog akta počinio njen državljani u drugoj državi, a kasnije regresira štetu od počinitelja terorističkog akta. Međunarodno pravo trenutno nema stav o ovome niti postoje analogno ovome bilo kakva rješenja. Neupitnim se čini pravo stranaca na ulazak u neku drugu državu i sloboda njihovog kretanja u toj državi. Pri boravku u nekoj drugoj državi stranci uživaju određena prava zajamčena međunarodnim pravom. Subjekt tih prava jeste pojedinac ali pokriva su države koje stupaju u ugovorne odnose i definiraju prava i slobode. Dodjeljivanjem putnih isprava i davanjem slobode kretanja izvan granice neke države postavlja se pitanje kakve su obveze tih država koja daje mogućnost svojim državljanima da putuju. Oni uživaju zaštitu države iz koje dolaze. Međutim, stranci koji počinu terorističke akte u kojima nastane materijalna šteta vraćanjem u matičnu državu mogu izbjeći tu odgovornost, odnosno ako smrtno stradaju postavlja se pitanje je li pravično kada bi

materijalnu štetu stranih državljana nadoknađivala neka država. Sadašnjim rješenjima, primjerice u Republici Hrvatskoj, odgovornost države za štetu uslijed terorizma je objektivna, i ne temelji se na obvezi države u sprječavanju terorističkih akta, što je bio slučaj do 1996. godine. Sasvim je izvjesno kako država ne može biti pokće prevencije terorizma niti snositi potpunu odgovornost za nesprječavanje terorističkog (ne)djela.

Donošenjem zakona kojim se ova materija uređuje utvrđeno je kako se materijalna šteta nadoknađuje na drugi način od onoga koji je predviđen za naknadu štete u ugovornim i drugim odnosima. Umjesto novčane naknade, oštećenik ima pravo na naknadu koja podrazumijeva izgradnju oštećenog objekta ili kupovinu predmeta koji su oštećeni. U pravnoj teoriji ovakav način naknade štete naziva se naturalna restitucija, kojom se označava postupak kojim se oštećenom vraća prijašnje stanje, odnosno vraća sve ono što je štetnom radnjom oduzeto ili oštećeno.

2. SPECIFIČNOSTI TERORISTIČKOG AKTA

Pri određivanju prava na naknadu štete, kao i odgovornosti za nastalu štetu zbog terorističkog napada, od velikog značaja je adekvatno određivanje pojmova i njihova jasna uporaba. Terorizam je, kako smo već i naveli izuzetno složen i teško odrediv pojam, kako s motrišta određenja pojma, tako i njegovog nastanka i povijesnog razvoja. Teškoća u njegovom pojmovnom određenju vezana je između ostalih elemenata i u problemu razlikovanja terorizma od sličnih pojava. Naime, terorizam se često koristi kao sinonim za strahovladu, pobunu, ulično nasilje, građanske sukobe, pobune, uličnu gerilu, državni udar i slično. Također je od pojma terorizam potrebno razlikovati mnogo širi pojam teror, koji se u suštini odnosi na psihičko stanje konstantnog i intenzivnog straha koji je povezan s psihofizičkim uzbuđenjem. Teror ne mora imati politički

¹³⁶Ova odgovornost u našem pravnom sustavu datira još iz Ustava iz 1963. Godine, kojim je u članku 69. bilo predviđeno da: „Svako ima pravo na naknadu štete koju mu, u vezi s obavljanjem službe ili druge djelatnosti državnog organa, odnosno organizacije koja obavlja poslove od javnog interesa, nanese svojim nezakonitim ili nepravilnim radom osoba ili organ koji obavlja tu službu ili djelatnost“, op. autora.

sadržaj, iako je po mnogima prisutan u nekim sustavima vladanja.¹³⁷

Terorizam kao fenomen, u okvirima političke strategije, podrazumijeva uporabu nasilja, terora, radi ostvarenja političkih ciljeva. Terorizam je jedan od najznačajnijih sigurnosnih, ali i političkih fenomena našeg doba. Ta njegova značajka u suvremenom svijetu, čini se kako će ostati identična i u narednom razdoblju. Kao središnji nacionalni, međunarodni i globalni ugrožavajući fenomen današnjice, terorizam bitno ugrožava sigurnost, shvaćenu kao strukturni element opstanka i djelovanja pojedinca, društva, države i međunarodnog poretka, ali i osnovnih životnih funkcija i temeljnih socijalnih potreba. Unatoč postojanju širokog znanstvenog-istraživačkog interesa i činjenici kako je terorizam predmet interesa mnogih znanstvenika, teoretičara, novinara, i profesionalnih pripadnika institucija nacionalne sigurnosti mnogih država, u pogledu terorizma još uvijek postoji niz nejasnoća i dilema. Stoga je za potpunije shvaćanje terorizma neophodno njegovo interdisciplinarno znanstveno istraživanje. Terorizam zasigurno utječe na ukupne društvene, gospodarske, političke, vojne, ekološke i druge trendove i procese, kao i način, kvalitetu i uvjete života suvremenog čovjeka.

Teme iz spektra terorizma su teme koje u političkom, gospodarskom, ali i ukupnom društvenom kontekstu zaokupljaju pažnju suvremenog čovjeka. Upravo iz tog razloga problematika terorizma zaslužuje znanstveno-istraživačku pozornost, proučavanje i poučavanje drugih znanstvenim zakonitostima, standardima i dostignućima iz tog područja. U kontekstu teme zanimat će nas sveza koja postoji između čimbenika osiguranja i mogućnosti osiguranja imovine od terorističkih akata, i logički slijed odgovornosti države u sustavu kada ne postoji sigurnost i izvjesnost zaštite i prevencije terorističkih akata. U tom smislu razmotrimo nastanak i determinante osiguranja imovine. Osiguranje vuče svoje podrijetlo od prvih oblika razmjene dobara između ljudi, gdje se u pretpovijesno doba,

u plemenskom društvu, javljala podjela odgovornosti kako bi se lakše odupiralo životnim opasnostima. Premda, prvi pojavni oblici udruživanja i međusobnog pomaganja sa svrhom izvjesnijeg opstanka nisu predstavljali organizirani sustav zaštite od rizika kojima je zajednica bila izložena, problem nastupanja rizika rješavao se tako da su se uništena dobra zamjenjivala stvaranjem novih.¹³⁸ Prvu poznatu raspodjelu većeg rizika na manje nalazimo u drevnim kulturama Staroga vijeka, odnosno 3000. godina prije Krista, u Kini, sa svrhom podjele rizika putovanja, pri prijevozu robe preko rijeke Yangtze.¹³⁹ Slična praksa javlja se kod trgovaca u drevnom Babilonu, kako bi se pokrili rizici izloženosti pljačkama pustinjačkih razbojnika, o čemu svjedoče i prvi pisani tragovi o osiguranju kao obvezujućoj uredbi Zbornika zakona babilonskog kralja Hamurabija – Codex Hammurabi, 1729-1686. p.n.e., kojom su sudionici karavana morali dijeliti gubitke koje je pretrpio pojedini sudionik.¹⁴⁰ Rodski zakon je sadržavao odredbu kao štete nastale izbacivanjem tereta u more, radi spašavanja broda i preostale imovine, imaju snositi svi sudionici u dotičnom pomorskom pothvatu, koje su prihvatili Grci i Rimljani, a unijete su i u moderne zakone prilagođene duhu našeg vremena.¹⁴¹ Razvojem društva dolazi do pojave institucije osiguranja, koja kroz dva temeljna oblika, imovinsko i neimovinsko,¹⁴² pretpostavlja niz rizika pa tako i različitih vrsta osiguranja. S ekonomskog stajališta, možemo reći kako je osiguranje naknada skupa rizika zasnovana na zakonima statistike i drugim znanstvenim činjenicama koja uplatom premije, preko uzajamnih garancija i pod određenim

¹³⁸ Kozarević, S. (2009) „Rizik menadžment i osiguranje u uslovima krize”, Zbornik radova, Međunarodna konferencija: Kako upravljati u vrijeme krize, Tuzla: Ekonomski fakultet, str. 71-81.

¹³⁹ Aržek, Z. (1995) Transport i osiguranje. Zagreb: Ekonomski fakultet, str. 23.

¹⁴⁰ Kozarević, S. (2009) „Rizik menadžment i osiguranje u uslovima krize”. Zbornik radova, Međunarodna konferencija: Kako upravljati u vrijeme krize, Tuzla: Ekonomski fakultet, str. 71.- 81.

¹⁴¹ Kilibarda, M. (2008) Špedicija i agencijsko poslovanje. Beograd: Saobraćajni fakultet, str. 37.

¹⁴² Čl. 30. st. 1. Zakona o društvima za osiguranje u privatnom osiguranju („Službene novine FBiH“, broj: 2 4/05)

¹³⁷ Gaćinović, R. (2011) Antiterorizam. Beograd: Službeni glasnik, str. 366.

uvjetima, dopušta pružanje određenih prestacija za slučaj nastupa okolnosti koja je u stanju izazvati nevolju.¹⁴³

Suvremeno društvo nas izlaže brojnim rizicima, pa tako i riziku od terorizma. Premda terorizam datira početkom nove ere, tek globalizacijom i razvojem medija terorističke organizacije postižu svoje ciljeve i postaje globalni problem.¹⁴⁴ Terorizam, kroz promišljenu uporabu nasilja ili prijetnju nasiljem protiv nedužnih osoba ili skupina, u svrhu zastrašivanja i prisile nekih drugih osoba ili skupina,¹⁴⁵ utječe na osobnoj i kolektivnoj razini izazivajući šok, strah, paniku, stradanja i žrtve, poremećaj društvenih vrijednosti, prijetnju uništenjem društva, utječe na mobilnost ljudi, gospodarske procese, kretanje roba i kapitala.¹⁴⁶ Teško je imati spreman odgovor na terorističku prijetnju i posljedice čina terorizma i samim tim, kao i kod ostalih rizika, ulaganje u sigurnost nije gubitak profita, već ulaganje u budućnost.¹⁴⁷

3. ŠTETNI DOGAĐAJI BEZ OSIGURAVATELJSKOG POKRIĆA

Madrid, 30.12.2006. godine, dva su policajca ozlijeđena u eksploziji autobombe: Dva španjolska policajca su ozlijeđena kada je eksplodirao automobil kojeg su bili pregledavali na parkiralištu madridske zračne luke Barajas. Pred samu eksploziju su vlasti dobile telefonsko upozorenje o tome da je u jedan od automobila postavljena eksplozivna naprava. Neslužbeno se doznaje da je odgovornost za

eksploziju bombe preuzela baskijska separatistička organizacija ETA.¹⁴⁸

Mostar, 20.11.2015. godine u večernjim satima, ispred vozila generala Ante Jeleča, načelnika Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH aktivirana je eksplozivna naprava napravivši krater u asfaltu: Tunel je zatvoren, a šire područje blokirano, na licu mjesta je policija. Prema policijskim izvorima, naprava je najvjerojatnije bačena iz vozila u pokretu, a primijećeno je vozilo koje se brzo udaljavallo.¹⁴⁹

Ankara, 17.02.2016. godine, eksplozija automobila bombe: U turskom glavnom gradu Ankari u srijedu je odjeknula snažna eksplozija, javila je turska televizija CNN Turk. Prema prvim informacijama, najmanje je 28 ljudi poginulo, a više od 60 ih je ranjeno. Lokalni dužnosnici kazali su agenciji Associated Press da se čini kako je uzrok eksplozije automobil bomba. Do detonacije je došlo u neposrednoj blizini jedne vojarnje, a meta je bio vojni autobus.¹⁵⁰

Berlin, 15.03.2016. godine, u zapadnom dijelu Berlina bomba raznijela automobil: Glasnogovornik policije Carsten Mueller, kazao je da je do eksplozije došlo oko osam sati ujutro u zapadnom dijelu Charlottenburg. Istražitelji postupaju pod pretpostavkom da je riječ o eksplozivnoj napravi koja je postavljena unutar vozila koje se kretalo, kazao je Mueller. Identitet poginulog muškarca nije poznat. Policija je osigurala područje, a pirotehničari pregledavaju vozilo. Okolno stanovništvo je pozvano da ne izlazi iz stanova i da zatvori prozore. Automobil je eksplodirao u vožnji,

¹⁴³ Aržek, Z. (1995) Transport i osiguranje. Zagreb: Ekonomska fakultet, str. 23.

¹⁴⁴ Marić, S. (2012) „Terorizam kao globalni problem“. Medianali, vol. 6(11), str. 87.- 102.

¹⁴⁵ Primorac, I. (2007) „Suvremeni terorizam kao filozofska tema“. Polemos, vol. 10(1), str. 11.- 26.

¹⁴⁶ Andrijević, B. (1997) „Terrorism as a global problem of all regions with developed tourism“. Acta Turistica, vol. 9(2), str. 109.- 135.

¹⁴⁷ Bilandžić, M. (2012) „Sigurnost je preduvjet svakog razvoja“. <http://www.poslovni.hr/domacekompanije/sigurnost-je-preduvjet-svakog-razvoja-204870>, (26.10.2016.)

¹⁴⁸ „Na Madridskom aerodromu dva policajca ozlijeđena u eksploziji autobombe“. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/na-madridskom-aerodromu-dva-policajca-ozlijedjena-u-eksploziji-autobombe/336090.aspx>, (26.08.2016.)

¹⁴⁹ „Policija BiH negira terorizam: General Jeleča pogođen topovskim udarom?“. <http://www.kurir.rs/region/bosna-i-hercegovina/terorizam-u-bih-eksplozivom-na-hrvatskog-general-a-bacen-eksploziv-na-automobil-ante-jeleca-clanak-2027485>, (26.10.2016.)

¹⁵⁰ „Kaos na ulicama ankare: Bombaški napad u glavnom gradu Turske, veći broj žrtava: Ovo je terorizam“. <http://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kaos-na-ulicama-ankare-bombaski-napad-u-glavnom-gradu-turske-vecibroj-zrtava-ovo-je-terorizam/100852/>, (26.10.2016.)

a nakon toga se zabio u parkirane automobile.¹⁵¹

Iz ovih i brojnih sličnih događaja može se vidjeti kako nema pravila koja bi nagovijestila rizike od terorizma i kako su automobili učestalo sredstvo koje teroristi koriste u izvršenju terora. U tu svrhu osiguravajuća društva isključuju pojedine rizike iz pokrivača osiguranja rizika, čime ne pokrivaju rizike u pojedinim slučajevima nastupa rizika i štetnog događaja. Kako i takvi automobili podliježu obvezi osiguranja od odgovornosti, otvara se pitanje je li i rizik počinjen tim automobilima osigurani rizik. U obveznom osiguranju od automobilske odgovornosti, rizik terorizma je isključen iz osiguranja i neovlaštena uporaba osiguranog vozila kao sredstva izvršenja terorističkog čina i uzrokovanje štete eksplozijom automobila nije rizik pokriven obveznim osiguranjem od automobilske odgovornosti koje se održavaju na cesti ili dijelu ceste zatvorenom za promet drugim vozačima, a kojih je cilj postizanje najveće ili najveće prosječne brzine, odnosno na vježbama za te priredbe, zbog djelovanja nuklearne energije za vrijeme prijevoza radioaktivnog materijala, zbog ratnih operacija, pobuna ili terorističkog čina, čime društvo za osiguranje u tom slučaju mora dokazati je li šteta prouzročena takvim događajem.¹⁵² Zakonom o osiguranju imovine i lica¹⁵³ članom 67 i čl. 71. definira se pravo na naknadu štete po osnovu obaveznog osiguranja od autoodgovornosti, kada vlasnik, suvlasnik, korisnik i vozač motornog vozila čijom upotrebom je pričinjena šteta, kao i osoba koje je sudjelovala u protupravnom oduzimanju motornog vozila čijom je upotrebom pričinjena šteta nemaju pravo po osnovu štete od obaveznog osiguranja, ali i kada su osiguranjem od autoodgovornosti obuhvaćene i štete pričinjene upotrebom

motornog vozila koje je koristila, odnosno kojim je upravljala osoba koja za to nije imala ovlasti. Pod tim se podrazumijeva osoba koja upravlja motornim vozilom bez odgovarajuće vozačke isprave, koja se bez nadzora instruktora obučava u upravljanju motornim vozilom, koja bez znanja i odobrenja vlasnika, odnosno korisnika motornog vozila upotrebi vozilo i osoba koja na protupravan način dođe u posjed motornog vozila. Vozač vozila koji je sam odgovoran za štetu koju je uzorkovao, njegovi srodnici i druge pravne i fizičke osobe glede štete zbog smrti ili tjelesne ozljede vozača, također nisu treće osobe i nemaju pravo na naknadu štete. Ujedno vozač nema pravo na naknadu štete koju je sam prouzrokovao s posljedicama smrti ili teškog invaliditeta njemu bliske osobe.¹⁵⁴

Iz navedenog se vidi kako se vozača ne smatra trećom osobom u kontekstu osigurateljnog pokrivača. Vlasnik automobila kojim je uzrokovana šteta, ako nije vozač smatra se trećom osobom, u smislu neimovinske štete, dok za štete pretrpljene na stvarima nema pravo na naknadu. Odnos dragovoljnog suputnika i neovlaštenog vozača također utječe na pravo na naknadu štete. Ako se dokaže kako je suputniku bila poznata činjenica da je vozač bio neovlašten, prema članku 71. Zakona o osiguranju imovine i lica, neće imati pravo na naknadu štete po obveznom osiguranju. Navedeni zakon je isti i ako je bila poznata činjenica o neosiguranom automobilu i automobilu bez registarskih oznaka.

Zakon o obveznim odnosima od ratnih rizika isključenih iz osiguranja navodi samo ratne operacije i pobune, čime nisu obuhvaćeni drugi ratni i politički rizici te rizici štrajka, posebice nije obuhvaćen rizik terorizma.¹⁵⁵

Za štete od terorizma primjenjuju se posebni propisi u svrhu naknade štete građanima oštećenim terorističkim aktom. SAD su nakon terorističkog napada od 11.09.2001. godine donijele Zakon o osiguranju od

¹⁵¹ „Detonacija uzdrmla Berlin: Bomba raznijela automobil u vožnji, vozač poginuo na mjestu“. <http://net.hr/danas/svijet/teroristicki-napad-muskar-ac-poginuo-u-eksploziji-autobombe-u-berlinu/>, (26.10.2016.)

¹⁵² Zakon o obveznim osiguranjima u prometu („Narodne novine“, br.: 151/05, 36/09, 75/09 i 76/13)

¹⁵³ Zakon o osiguranju imovine i lica („Službeni glasnik RS“, br.: 14/00, 20/00 i 17/05)

¹⁵⁴ Belanić, L. (2007) „Treće osobe u osiguranju od automobilske odgovornosti“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, str. 551.- 600.

¹⁵⁵ Pavić, D. (2009) „Osiguranje ratnih rizika“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, str. 465.- 492.

terorističkih rizika kako bi osigurale jedinstveni program za nastale gubitke koji proizlaze iz određenih terorističkih napada te se zaštitile od tržišnih poremećaja i osigurale pokriće rizika od terorističkih napada.¹⁵⁶ Republika Hrvatska je donijela Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija,¹⁵⁷ kako bi regulirao odgovornost za štetu nastalu uslijed akata nasilja ili terora i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, čime država odgovara za štetu počinjenu aktima terora i drugim aktima nasilja poduzetim s ciljem teškog narušavanja javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana, i uslijed demonstracija i drugih oblika masovnog izražavanja raspoloženja na javnim mjestima. Zakon obiluje značajnim nejasnoćama koje su ostavljene na rješavanje sudskoj praksi. Naime, od određenja radi li se u nekom konkretnom slučaju o ratnoj šteti ili aktu terora direktno ovisi hoće li država biti odgovorna za naknadu štete ili ne, jer država za ratnu štetu ne odgovara dok za štetu nastalu uslijed akta terora odgovara ako se radi o šteti nastaloj kao posljedica smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja.¹⁵⁸ Prema navedenom zakonu, država ne nadoknađuje štete po imovinskim zahtjevima, izuzev obnove oštećenih ili uništenih dobara, sukladno Zakonu o obnovi.¹⁵⁹

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sa stanovišta međunarodnog prava ne postoje dokumenti pravne naravi koji uređuju oblast naknade štete zbog terorističkog akta. Već na početku rada navodi se Europska konvencija o naknadi štete žrtvama nasilnih kaznenih djela iz 24.11.1983. godine, i kako Konvencija

¹⁵⁶ „Terrorism Risk Insurance Act“. http://www.naic.org/cipr_topics/topic_tria.htm, (26.10.2016.)

¹⁵⁷ Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija („Narodne novine“, broj: 117/03)

¹⁵⁸ Zrilić, Z. (2004) „Odgovornost za ratnu štetu i štetu u nastalu uslijed terorističkog akta“. Hrvatska pravna revija, vol. 11(1), str. 1- 32.

¹⁵⁹ Zakon o obnovi („Narodne novine“, br.: 24/96, 54/96, 87/96, 57/00, 38/09, 45/11 i 51/13)

direktno ne navodi teroristička kaznena djela, ali se iz nje može zaključiti kako ih ona sadrži, i drugo, Konvencijom se predviđaju uglavnom mjere za nadoknadu tjelesnih i drugih oštećenja koja žrtva pretrpi, a ne materijalna šteta koju neko pretrpi pri terorističkom djelu. S obzirom na okolnost narastanja terorističkih aktivnosti, koje uglavnom imaju međunarodni karakter, i kako su neke države već uredile te odnose, javlja se potreba ne bi li se ova oblast uredila na međunarodnom nivou, na kojem bi se izvršila kodifikacija i unifikacija pravnih akata, ugovora i zakona, i obrazaca za provođenje postupka naknade štete od terorističkih aktivnosti.

IZVORI

[1] Andrijević, B. (1997) „Terrorism as a global problem of all regions with developed tourism“. Acta Turistica, vol. 9(2), str. 109.-135.

[2] Aržek, Z. (1995) Transport i osiguranje. Zagreb: Ekonomski fakultet.

[3] Belanić, L. (2007) „Treće osobe u osiguranju od automobilske odgovornosti“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, str. 551.-600.

[4] Bilandžić, M. (2012) „Sigurnost je preduvjet svakog razvoja“. <http://www.poslovni.hr/domace-kompanije/sigurnost-je-preduvjet-svakog-razvoja204870>, (26.10.2016.)

[5] „Dan poslije eksplozije pod automobilom zastupnika HDZ-A BiH: Terorizam na zeničkim ulicama“. http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/Terorizam-na-zenickimulicama?meta_refresh=true, (26.10.2016.)

[6] „Detonacija uzdrmla Berlin: Bomba raznijela automobil u vožnji, vozač poginuo na mjestu“. <http://net.hr/danas/svijet/teroristicki- napad-muskarac-poginuo-ueksploziji-autobombe-u-berlinu/>, (26.10.2016.)

[7] Gaćinović, R. (2011) Antiterorizam. Beograd: Službeni glasnik.

[8] „Kaos na ulicama ankare: Bombaški napad u glavnom gradu Turske, veći broj žrtava: Ovo je terorizam“. <http://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kaos-na-ulicama-ankarebombaski-napad-u-glavnom->

gradu-turske-veci-broj-zrtava-ovo-je-terorizam/100852/, (26.10.2016.)

[9] Kilibarda, M. (2008) Špedicija i agencijsko poslovanje. Beograd: Saobraćajni fakultet.

[10] Kozarević, S. (2009) „Rizik menadžment i osiguranje u uslovima krize”, Zbornik radova, Međunarodna konferencija: Kako upravljati u vrijeme krize, Tuzla: Ekonomski fakultet, str. 71-81.

[11] Marić, S. (2012) „Terorizam kao globalni problem“. Medianali, vol. 6(11), str. 87.102.

[12] „Na Madridskom aerodromu dva policajca ozlijeđena u eksploziji autobombe“.

<http://www.index.hr/vijesti/clanak/na-madridskom-aerodromu-dva-policajcaozlijedjena-u-eksploziji-autobombe/336090.aspx>, (26.08.2016.)

[13] Pavić, D. (2009) „Osiguranje ratnih rizika“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, str. 465.-492.

[14] „Policija BiH negira terorizam: General Jeleća pogođen topovskim udarom?“.

<http://www.kurir.rs/region/bosna-i-hercegovina/terorizam-u-bih-eksplozivom-nahrvatskog-general-a-bacen-eksploziv-na-automobil-ante-jeleca-clanak-2027485>, (26.10.2016.)

[15] Primorac, I. (2007) „Suvremeni terorizam kao filozofska tema“. Polemos, vol. 10(1), str. 11.-26.

[16] Terrorism Risk Insurance Act, dostupno na: http://www.naic.org/cipr_topics/topic_tria.htm, (26.08.2016.)

[17] Zakon o društvima za osiguranje u privatnom osiguranju („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 24/05)

[18] Zakon o obnovi („Narodne novine“, br.: 24/96, 54/96, 87/96, 57/00, 38/09, 45/11 i 51/13)

[19] Zakon o obveznim osiguranjima u prometu („Narodne novine“, br.: 151/05, 36/09, 75/09 i 76/13)

[20] Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija („Narodne novine“, broj: 117/03)

[21] Zakon o osiguranju imovine i lica („Službeni glasnik RS“, br.: 14/00, 20/00 i 17/05)

[22] Zrilić, Z. (2004) „Odgovornost za ratnu štetu i štetu nastalu uslijed terorističkog akta“. Hrvatska pravna revija, vol. 11(1), str. 1-32.